

8. Романович-Ткаченко Н. Доктор Іван Франко / Н. Романович-Ткаченко // Спогади про Івана Франка [упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка]. – Львів, 1997. – С. 432–440.

9. Франко П. Спогади про батька / П. Франко // Спогади про Івана Франка [упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка]. – Львів, 1997. – С. 453–460.

Анотація

Гавриш М. М. Соціально-прагматичні функції мовчання у художньому дискурсі.

У статті проаналізовано природу комунікативного мовчання, його місце в україномовному художньому дискурсі. Виділено соціально-прагматичні функції мовчання у комунікативній поведінці адресанта й адресата. З'ясовано, що семантичне навантаження мовчання ідентифікується в конкретних комунікативних ситуаціях та актуалізується у мовленні.

Ключові слова: художній дискурс, невербаліка, комунікативне мовчання, функції мовчання.

Аннотация

Гавриш М. М. Социально-прагматические функции молчания в художественном дискурсе.

В статье анализируются природа коммуникативного молчания его место в украиноязычном художественном дискурсе. Выделены социально-прагматические функции молчания в коммуникативном поведении адресанта и адресата. Выяснено, что семантическая нагрузка молчания идентифицируется в конкретных коммуникативных ситуациях.

Ключевые слова: художественный дискурс, невербалика, коммуникативное молчание, функции молчания.

Summary

Gavriish M. M. Socio-pragmatic features of silence in the artistic discourse.

The article deals with communicative silence, its place in the Ukrainian literary discourse. The social-pragmatic functions of silence are distinguished in communicative behaviour of sender and addressee. It is found out that the semantic loading of silence is identified in concrete communicative situations.

Key words: literary discourse, nonverbality, communicative silence, functions of silence.

УДК 81'373.21

Гонца І. С.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ВІДРОДИННІ НАЙМЕНУВАННЯ В ОЙКОНІМІЇ ЧЕРКАЩИНИ

Об'єктом дослідження обрано 147 еліптичних номінативних плюральних найменувань населених пунктів Черкащини.

Актуальність теми статті полягає в необхідності комплексного аналізу структурної, семантичної, дериваційної специфіки ойконімів Черкащини на *-u/-i* у формі множини, які в цьому відношенні поки що залишаються невивченими. Мета розвідки – з'ясувати лексико-семантичні особливості твірних основ досліджуваної моделі ойконімів та специфіку їх граматичної будови.

Питання термінологічного звучання назв поселень цієї моделі виявилось суперечливим. Є. Черняхівська розглядає їх як „топонімічні назви, в яких ім'я, що збереглося, є прізвиськом першого поселенця” [21, с. 146]. Т. Кондратюк пропонує називати такі ойконіми родинними [23, с. 235]. Враховуючи час і спосіб виникнення т. зв. родових найменувань, ми схилиємося до градації Д. Бучка і пропонуємо називати їх відродинними [5, с. 93].

За структурно-граматичними ознаками віродинні ойконіми є первинними назвами безафіксної деривації. Від відпатронімих ойконімів на *-ич-і, -івц-і, -инц-і* і відетнонімих ойконімів на *-ан-и* вони різняться нульовими афіксами, а наявні в їх основах суфікси є не топонімо-, а антропонімотвірними.

Первісно віродинні ойконіми функціонували як невеликі населені пункти, зокрема хутори, висілки, де оселялися окремі родини. Іноді виникали складнощі щодо визначення морфологічної структури ойконіма: генітив чи плуральна назва, напр., *Ханькі*. Реєстри та списки населених пунктів, проте, не містять наголосів, що й ускладнює процес класифікації. Ми групуємо назви поселень, дотримуючись історико-етимологічного принципу.

На досліджуваній території доміантними виявилися назви у формі називного відмінка множини, похідні від слов'янських автохтонних особових імен відапелятивного походження (76,9 %). Значно менше у кількісному відношенні ойконімів, твірними лексемами яких виступають християнські імена (23,1 %).

Переважно серед місцевого ойконімікону фігурують множинні назви поселень, мотивовані слов'янськими автохтонними антропонімами відапелятивного походження, в основі яких наявний демінутивний суфікс *-к-* (15,6 %): *Безбородьки* (с., Др.) < ОН *Безбородко* [19, с. 43]; *Білашки* (с., Тл.) < ОН *Белашко* [22, с. 13], *Д. Белашь* < *Белизарь* [15, с. 532]; *Дроботи* (х., Лс.) < ОН *Дроботь* [15, с. 539], див. також апелятив *дроботун* – „той, хто швидко говорить” [15, с. 539]; *Кожарки* (с., Чг.) < ОН *Кожарка* [6, с. 146]; *Кумейки* (с., Чк.) < ОН *Кумейка* [3, с. 230], пор. *кумекати* – „розбиратися в чому-небудь; розуміти, тямити” [17, IV, с. 398]; *Наливайки* (х., Зл.) < ОН *Грицько Наливайко* [15, с. 136]; *Нехайки* (с., Др.) < ОН *Нехайко* [10, с. 114]; *Пишки* (с., К.-Ш.) < ОН *Пешко* [6, с. 244]; *Слиньки* (х., Чб.) < ОН *Слинько* [14, с. 142]; *Хильки* (с., К.-Ш.) < ОН *Хілько* [3, с. 430].

Суфікси *-ик-* / *-ак-*, продуктивні в апелятивній і пропріальній лексиці, характеризуються значним кількісним поширенням і серед назв поселень типу *pluralia tantum* на території Черкащини. В апелятивній лексиці формант *-ак* / *-як* використовується для творення іменників на означення назви особи і є загальнопоширеним у всіх слов'янських мовах [7, с. 35]. В антропонімії вищезгадані форманти належать до найбільш чисельних, особливо при творенні чоловічих здрібніло-пестливих антропонімів [11, с. 222]. Система ойконімів Черкаського краю у формі називного відмінка множини вичленовує 12 утворень, похідних від слов'янських автохтонних відапелятивних імен із суфіксами *-ик-и, -ак-и/-як-и*, напр.: *Боровики* (с., Зв.) < ОН *Боровик* [19, с. 60]; *Верещаки* (с., Лс.) < ОН *Верещака* [14, с. 71], див. також апелятив *вереща(га)* – „балакун, сварлива людина; птах, що верещить” [6, с. 31], діал. *верещака* – „страва зі свинячої грудинки” [15, с. 533]; *Голяки* (с., Кн.) < ОН *Ивань Голякъ* [15, с. 88], див. також апелятив *голяк* – „бідний” [9, I, с. 372]; *Красники* (х., Зл.) < ОН *М. Красник* [15, с. 134]; *Мандрики* (х., Тл.) < ОН *Маньдрика* < *мандрика* – „вид сирника” [15, с. 550]; *Пищики* (с., Чб.) < ОН *Пищик* [14, с. 98]; *Плюваки* (див. *Первомайське* – с., Чк.) < ОН *Плювака* [14, с. 71]; *Погибляки* (с., Лс.) < ОН *Гринєць Погибляка* [15, с. 217]; *Худяки* (с., Чк.) < ОН *Худякъ* [6, с. 344]; *Шуляки* (с., Жш.) < ОН *Шуляк* [14, с. 107], *Шуляка* < *шуляк* – „коршун, шуліка; вил з опущеними рогами; вид пісної страви” [15, с. 566].

Результативними для ойконімікону Черкаської області виявилися віродинні назви із кінцевим суфіксальним морфом *-ник-и* та його варіантами *-яник-и, -еник-и, -инник-и*. Вторинний формант репрезентує головним чином ойконіми, похідні від власних назв людей, які містять інформацію про рід діяльності чи професію першоносія оніма. Ми допускаємо подвійну мотивацію аналізованих найменувань, оскільки їх твірними лексемами можуть бути не лише антропоніми, але і співзвучні з ними службові назви.

Наявний у нашому розпорядженні матеріал фіксує 15 плуральних лексем з афіксом *-ник-и* (10,2 %): *Водяники* (с., Зв.) < ОН *Водяник* [19, с. 504], див. також апелятив *водяник* – „механік

водокачки; город за річкою; частина річки, озера, яку перегороджують для зимового водопою тваринам” [17, I, с. 723]; *Грибеники / Гребеники* (х., Чб.) < ОН *Гребеньникъ* < апелятив *гребенникъ* – „ремесник, який робить гребінці” [15, с. 536]; *Житники* (с., Жш.) < ОН *М. Житникъ* [15, с. 219], див. також апелятив *житникъ* – „наглядач запасів жита, хліба в монастирях; хто їсть житній хліб” [9, I, с. 544]; *Ключники* (с., Кн.) < ОН *Ключник* [14, с. 57], див. також апелятив *ключник* – „той, хто мав ключі від комор панського маєтку, економії тощо” [17, IV, с. 194]; *Мельники* (с., Кн.) < ОН *Мельник* [19, с. 249], див. також апелятив *мельник* – „власник млина або той, хто працює в млині; мірошник” [8, II, с. 416]; *Пищальники* (с., Кн.) < ОН *Пищальникъ* [19, с. 305], див. також апелятив *пищаль* – „старовинна вогнепальна зброя, схожа на рушницю” [17, VI, с. 375]; *Пишеничники* (с., Кн.) < ОН *Пишеничник* [6, с. 263]; *Ситники* (с., К.-Ш.) < ОН *Ситникъ* < *ситникъ* – „ремесник, що займався виготовленням сит” [15, с. 559]; *Сотники* (с., К.-Ш.) < ОН *Сотник* [19, с. 370], див. також апелятив *сотник* – „особа, яка очолювала сотню, обиралася спочатку козаками, а згодом призначалася гетьманом або царем” [17, IX, с. 472]; *Шабельники* (с., Зл.) < ОН *Процикъ Шабелникъ* [15, с. 90], див. також апелятив *шабельник* – „той, хто виробляє шаблі” [17, XI, с. 394].

Цілком імовірно, що віродинні назви поселень, мотивовані дериватами з агентивним форматом *-ник-и*, за своїм походженням є відапелятивними дериватами.

Кількісно непродуктивну модель ойконімів Черкаської області, в основі яких наявні групові назви людей, формують найменування поселень на *-ан-и* / *-ян-и*. Первісно вони означали „меншу чи більшу групу людей, назва яких була мотивована характером місцевості, яку вони заселяли або з якої походили” [25, с. 262]. З. Штібер ойконіми із доформантним елементом *-ан-и*, похідні від особових назв людей, називає патронімічними, які вказують на нащадків або підданих першоносія антропоніма [24, с. 27–28]. За своїм походженням вони є новітніми порівняно з назвами поселень, що містять інформацію про етнічну чи географічну локалізованість денотата.

Суфікс *-ан-* постав зі спільнослов'янських етнічних формантів **-jan-* і **-ǰn-*, де **-jan-* є рефлексом форманта **-iǰn-*, притім у плюральній формі до афікса *-ан-* додалася флексія *-е*, що змінилася в *-и* у результаті переходу етнічних назв з категорії особових іменників у категорію предметних (II пол. XIII – I пол. XIV ст.) [20, с. 6].

Місцевий ойконімікон фіксує 7 найменувань із сегментом *-н-* та його варіантами *-ан-и* / *-ян-и*, *-ан-і*, *-н-і*, твірними лексемами яких є слов'янські автохтонні особові імена відапелятивного походження (4,8 %): *Бабаны* (сучасн. *Старі Бабани* – с., Ум.) < ОН *Бабанъ* [19, с. 33]; *Горбани* (х., Зл.) < ОН *Горбанъ* [14, с. 67]; *Забіляни* (с-ще, Мс.) < ОН *Забелян* [6, с. 152]; *Карабани* (с-ще, Др.) < ОН *Карабанъ* [3, с. 182]; *Козачани* (с., Шп.) < ОН *Казакъ* [19, с. 170], див. також *козача* – „дитя козака” [8, II, с. 265]; *Налісні* (с., Чб.) < ОН *Налісні*, пор. ОН *Налесские* [6, с. 212]; *Плешкани* (с., Зл.) < ОН *Плишканъ* [12, с. 152].

Привертає увагу і той факт, що ойконімічна система Черкащини містить множинні відантропонімічні ойконіми, твірними лексемами яких виступають відапелятивні прізвища (прізвиська) із широковживаним у досліджуваному регіоні словотвірним афіксом *-енк-и*. Більша частина прізвищ з антропомастичним суфіксом *-енк-о* має виразно патронімічне (рідко матронімічне) значення, тобто вказує на походження від особового імені батька (матері), що називається у передсуфіксальній частині [4, с. 154]. Отже, первісне семантичне навантаження таких прізвищевих форм полягало в називанні синів; такі антропоніми утворювалися від імен батьків, матерів чи їх прізвищ або ж від тих професій, які виконували батьки [13, с. 136].

Нами виявлено 6 віродинних ойконімів, похідних від слов'янських автохтонних відапелятивних особових імен, що становить 4,1 % від загальної кількості плюральних дериватів: *Вдовиченки* (сучасн. *Вдовичине* – с., Чг.) < ОН *Вдовиченко* [14, с. 83], див. також апелятив *вдовичий* –

„який належить удові” [17, I, с. 312]; *Гноєнки* (сучасн. *Мирошниківка* – с., К.-Ш.) < ОН *Гноєнко* [15, с. 142]; *Грошенки* (х., Зл.) < ОН *Грош* [3, с. 117]; *Мащенки* (сучасн. *Хрещатик* – с., Чк.) < ОН *Мащенко* [1, I, 3, с. 774]; *Москаленки* (с., Чб.) < ОН *А. Москаленко* [15, с. 134], див. також апелятив *москаль* – „вояк, солдат; росіянин” [17, IV, с. 808].

Цікаво відзначити, що для місцевого ойконімікону характерні відродинні найменування, в основах яких фігурують відапелятивні особові назви зі словотвірним афіксом *-ар-и*. Це один із найбільш уживаних суфіксів для творення іменників – назв людей за спеціальністю, професією чи взагалі за родом діяльності [2, с. 107–108]. Доказом цього слугують такі приклади (2,04 %): *Косарі* (с., Км.) < ОН *Косарь* [6, с. 158], див. також апелятив *косар* – „той, хто косить траву, збіжжя тощо” [17, IV, с. 304]; *Пахарі* (х., Чк.) < ОН *Пахар* [6, с. 240], див. також апелятив *пахар* – „орач” [17, XI, с. 29]; *Пекарі* (с., Кн.) < ОН *Пекар* [14, с. 48], див. також апелятив *пекар* – „робітник, який випікає хлібні вироби” [17, VI, с. 110].

Близькими за значенням до патронімічних ойконімів вважаємо посесивні та локативно-відкатойконімні утворення, похідні від особових імен на *-ц-і*. Якщо твірними основами дериватів на *-ивц-і*, *-инц-і* виступають патроніми, то базовими лексемами для найменувань із формантом *-ц-і* є назви людей за спільною родовою належністю [5, с. 91].

Серед опрацьованого нами ойконімічного матеріалу вичленовуємо 8 найменувань, мотивованих антропоосновами відапелятивного походження із сегментом плюральності *-ц-і*: *Вершаці / Вершеці* (с., Чг.) < ОН *Вершак* [3, с. 86]; *Коломиці / Коломійці* (с., Др.) < ОН *Каламієц* [3, с. 170]; *Лубенці* (с., Км.) < ОН *Лубенець* [15, с. 549], див. також *р. Лубенка* (притока Тясмину, права притока Дніпра) [16, с. 328]; *Погорільці* (с., Чг.) < ОН *Погорілець* [14, с. 170], див. також апелятив *погорілець* – „людина, яка втратила житло, майно під час пожежі” [17, VI, с. 720]; *Тубільці* (с., Чк.) < ОН *Туболец* [3, с. 416], див. також апелятив *тубыльцы* – „туземці” [13, с. 27], *тубілець* – „корінний житель будь-якої місцевості” [17, X, с. 309].

Незначною кількістю прикладів репрезентуються відантропонімічні родові найменування поселень із суфіксальними елементами *-ечк-и*, *-ун-и*, *-их-и*, *-ин-и*, *-ів-ськ-*, *-иш-і*, *-ух-и* в основі (5,4 %). Всі згадані доформантні морфи фігурують у твірних лексемах поодиноких ойконімах типу *pluralia tantum*, напр.: *Баитечки* (с., Жш.) < ОН *Баитечко* [14, с. 89]; *Ковтуни* (с., Зл.) < ОН *Ковьтунь* < *ковтун* – „жмут збитого волосся, вовни, шерсті; хвороба шкіри; пиріжок, начинений м’ясом” [15, с. 544]; *Пелихи* (х., Жш.) < ОН *Пелих*, див. також апелятив *пелех* – „людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям” [15, с. 555]; *Силини* (х., Чб.) < ОН *Силина* [15, с. 559]; *Соколівські* (х., Хр.) < ОН *Соколовські* [18, с. 621]; *Сухини* (с., К.-Ш.) < ОН *Сухина* [19, с. 382]; *Черниші* (с., Кн.) < ОН *Черньшиь* [12, с. 206]; *Шелепухи* (с., Чк.) < ОН *Шелепуха* < *шелепа* – „недотепа” [15, с. 565].

Назви відродинних населених пунктів Черкаської області, в основах яких засвідчені неускладнені суфіксальними формантами слов’янські автохтонні особові імена відапелятивного походження, складають 21,1 % від загальної кількості аналізованих плюральних форм.

Зважаючи на твірну основу відпрізвищевих множинних найменувань поселень, можна виділити декілька значенневих підгруп, співвідносних із різними апелятивами. Найбільш продуктивними є плюральні утворення, похідні від особових назв людей – 10 назв, або 6,8 %: *Байбузи* (с., Чк.) < від ОН власника *Михаїла Байбузи Грыбуновича* [13, с. 26]; *Баси* (с-ще, Чк.) < ОН *Бась* [12, с. 9], див. також церковне ім’я *Басс* [15, с. 528]; *Буки* (смт., Мн.) < ОН *Бука* [12, с. 29], *Бук* [10, с. 61], див. також апелятив *бук* – „глибоке місце під водоспадом чи під колесом млина; букалице, место под мельничным колесом, где вода вымывает омут” [9, I, с. 139]; *Бути* (х., Лс.) < ОН *Буть*, *Бута* [12, с. 30–31], див. також ГТ *бут* – „молодий зелений луг” [8, I, с. 116]; *Голеги* (х., Зв.) < ОН *Галега* [3, с. 98]; *Громи* (с., Ум.) < ОН *Громь* < *Громиславь* [19, с. 120], див. також апелятив *громь* – „гуркіт і

грим у хмарах разом із блискавкою; великий гуркіт, тріск” [15, с. 536]; *Каленики* (с., Зл.) < ОН *Каленик* [10, с. 66]; *Смики* (х., Жш.) < ОН *Смыкъ* [10, с. 133].

Доповнюють попередню групу ойконіми, базовими лексемами яких стали особові назви відапелятивного походження, що вказують на заняття або професію посесора (3,4 %): *Батраки* (х., Кп.) < ОН *Батрак* [6, с. 28], див. також апелятив *батрак* – „бідний селянин, наймит у поміщика або куркуля” [9, I, с. 54]; *Деньги* (с., Зл.) < ОН *Деньга* [6, с. 94]; *Джури* (х., Зл.) < ОН *Степан Джура* [10, с. 84], див. також апелятив *джура* – „козацькій слуга-товариць, оруженосець, ходивший вместе съ козакомъ въ походы и битвы; на Україні в XVI–XVIII ст. – зброєносець у козацької старшини” [17, I, с. 263]; *Ковалі* (с., Кн.) < ОН *В. Коваль* [15, с. 133], див. також апелятив *коваль* – „майстер, що куванням обробляє метал, виготовляє металеві предмети” [17, IV, с. 202]; *Скоморохи* (сучасн. *Скомороха* – с-ще, Мс.) < ОН *Скоморохъ* [19, с. 358], див. також апелятив *скоморох* – „мандрівний музикант, комедіант” [14, с. 47].

Дві назви населених пунктів у плюральній формі називного відмінка мотивовані антропонімами, семантично спорідненими з апелятивами на означення продуктів харчування (кулінарних страв): *Вергуни* (с., Чк.) < ОН *Вергун* [14, с. 156], див. також апелятив *вергуни* – „смажене в смальці або олії солодке печиво, що має форму продовгуватих смужечок” [17, I, с. 327]; *Киселі* (х., Чб.) < ОН *Кисель* [19, с. 179], див. також апелятив *кисіль* – „драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу, молока тощо з домішкою крохмалю” [17, IV, с. 153].

Окрім простих іменникових прізвищевих форм, серед відродинних ойконімів Черкащини виокремлюються найменування, похідні від складних двоосновних антропонімів, які до початку процесу онімізації характеризували людей за зовнішністю, вдачею, поведінкою тощо. Такі ойконіми-композити утворилися на базі складних козацьких прізвищ чи прізвиськ, в основі яких фіксуємо поєднання іменника з дієсловом або двох іменних елементів (4,8 %), напр.: *Жорнокльови* (с., Др.) < ОН *Жорнокльов* [6, с. 113], див. також апелятив *жерноклюй* – „той, що дугоподібно вирізає жорнова” [9, I, с. 535]; *Козыдубы* (х., Зл.) < ОН *Козыдуб* [9, с. 106]; *Козорізи* (с-ще, Др.) < ОН *Козорезъ* (глузливе прізвисько різника) [15, с. 544]; *Новосельці* (сучасн. *Новоселиця* – с., Чг.) < *Новоселець* [15, с. 216], див. також апел. *новоселець* – „вновь поселившийся, новопоселенець” [8, II, с. 569]; *Сорокотяги* (сучасн. *Сорокотяга* – с., Жш.) < ОН *Сорокотяга* [10, с. 27]; *Чорнобаї / Чернобаи* (сучасн. *Чорнобай* – смт., Чб.) < ОН *Чорнобай* < *чорнобай* – „гумористично-зневажливе до слів *знахар, шептун, замовляч, ворожбит* або *чорнокнижник*” [15, с. 564].

Наступну групу відродинних та „псевдородинних” найменувань поселень формують ойконіми, утворені від церковнослов’янських особових назв людей. Незважаючи на низьку продуктивність у співвідношенні з плюральними онімами, мотивованими відапелятивними антропонімами, номінації згаданої моделі мають широкий спектр використання дериваційних афіксів.

Більшість антропонімів, які мотивували плюральні назви поселень цієї лексико-семантичної групи, утворилася в результаті поєднання суфікса *-к-и* з особовими іменами, основи яких зазнали афери або одночасної елізії початкової та кінцевої частини (10,2 %): *Дацьки* (с., К.-Ш.) < ОН *Дацько* < *Данило* [18, с. 100]; *Демки* (с., Др.) < ОН *Демко* [14, I, с. 278], *Дементій* [18, с. 102]; *Іваньки* (с., Мн.) < ОН *Іванько* < *Іван, Іоаннь* [12, с. 92]; *Леськи* (с., Чк.) < ОН *Лесько* < *Елисей* [13, с. 19], див. також ОН *Лесько* < *Олександр* [8, IV, с. 554]; *Лізки* (с., Кн.) < ОН *Лізка* < *Єлизавета* [18, с. 30]; *Митьки* (сучасн. *Новоукраїнка* – с., Чб.) < ОН *Митько* < *Дмитро* [18, с. 30]; *Петки* (х., Жш.) < ОН *Петка* [12, с. 150], *Петко* < *Петро* [18, с. 293]; *Терешки* (с., Шп.) < ОН *Тершико* [10, с. 48] < *Терентій* [15, с. 561]; *Ханьки* (х., Шп.) < ОН *Ханько* < *Михайло* [18, с. 40].

Подібна продуктивність спостерігається в денотатах, похідних від церковнослов’янських особових імен, до повної чи усіченої частини яких додавався формант *-енк-о* (3,4 %): *Деменці /*

Деменки (с., Чг.) < ОН Деменко [1, VI, 2, с. 67], ОН Дема [12, с. 69], Дементій [18, с. 102]; Левченки (сучасн. Левченкове – с., Др.) < ОН Левченко [18, с. 97], Левко < Лев [18, с. 91]; Олексенки (х., Зв.) < ОН Олексенко [18, с. 65], Олекса < Олексій [18, с. 64]; Павленки (с., Чб.) < ОН Павленко [18, с. 79], Павло [18, с. 78]; Тимченки (с., Чб.) < ОН Гавриш Тимченко [15, с. 26], Тимко < Тимофій [18, с. 61].

Серед суфіксальних базових основ відродинних назв вичленовується два варіанти християнських чоловічих імен зі складним афіксом *-уш-к-и*, який сполучався із повною іменниковою частиною: Минушки (х., Лс.) < ОН Минушко < Минушь [12, с. 125] < Мина [18, с. 33]; Петрушки (с., К.-Ш.) < ОН Петрушко [17, II, с. 432], Петруша [12, с. 150] < Петро [15, с. 91].

Результати аналізу свідчать, що при творенні відродинних плюральних ойконімів значно менше використовувалися форми повних та усічених імен із суфіксами *-хн-и*, *-ян-и*, *-ик-и*, *-ц-і*, *-овиц-і*, *-ичк-* (5,4 %): Івахни (с., Мс.) < ОН Івахно < Іван [8, IV, с. 552]; Микитяни (с., Зл.) < ОН Микита [18, с. 28]; Петрики (с., Гр.) < ОН Петрикъ [12, с. 150] < Петро [18, с. 92]; Потапці (с., Кн.) < ОН Потапець < Потап [18, с. 102]; Степанці (с., Кн.) < ОН Степанець < Степан [18, с. 108]; Степанцы (сучасн. Степанки – с., Чк.); Ясковиці (с., Чг.) < ОН Яцьковець [18, с. 114]; Яшнички / Ячники (х., Зл.) < ОН Яшничок [3, с. 50] < Яків [18, с. 84].

Відродинні назви населених пунктів Черкаської області, в основах яких засвідчені повні множинні безафіксні форми християнських імен, складають 2,7 % від загальної кількості аналізованих відантропонімних плюральних найменувань поселень, напр.: Богдани (с., Зл.) < ОН Богданъ [12, с. 14]; Пилипи / Пелепы (сучасн. Коржовий Кут – с., Ум.) < ОН Пилип [18, с. 96], див. також етнонім *пилипи* – „втікачі-старообрядці з Росії” [8, IV, с. 94–95]; Прохори (сучасн. Прохорівка – с., Кн.) < ОН Прохор [8, IV, с. 559]; Ярмоли (х., Зл.) < ОН Ярмола, Ярмолай, Єрмолай [15, с. 566].

Отже, ойконімія Черкащини характеризується в цілому високим вживанням тут відродинних ойконімів. Словотвірною базою виявленої моделі ойконімів є назви родин, які, за нашим глибоким переконанням, утворені від антропонімів різного походження. Так, відносно численними є ті ойконіми, в основах яких засвідчені слов'янських автохтонних особових імен відапелятивного походження (109 найменувань). Вагоме місце серед відродинних ойконімів досліджуваної території займають назви, в основах яких засвідчені різної структури християнські імена (38 назв).

Перелік умовних скорочень

Др. – Драбівський, *Зв.* – Звенигородський, *Зл.* – Золотоніський, *Км.* – Кам'янський, *Кн.* – Канівський, *Кп.* – Катеринопільський, *К.-Ш.* – Корсунь-Шевченківський, *Лс.* – Лисянський, *Мк.* – Маньківський, *Мс.* – Монастирищенський, *ОН* – особова назва, *с.* – село, *См.* – Смілянський, *Ум.* – Уманський, *Хр.* – Христинівський, *х.* – хутір, *Чг.* – Чигиринський, *Чб.* – Чернобаївський, *Шп.* – Шполянський.

Список використаної літератури

1. Архивъ Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. 1–8. – К., 1859–1914.
2. Бевзенко С. П. Исторична морфологія української мови / С. П. Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне вид-во, 1960. – 416 с.
3. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. 3. Структура ўласных мужчынскіх імён / М. В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
4. Братушенко Т. Д. Морфологічний склад прізвищ Лівобережної Київщини XVII ст. / На матеріалі козацьких реєстрів Переяславського полку) / Т. Д. Братушенко // Питання сучасної ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 153–156.

5. Бучко Д. Г. Ойконімія Покуття: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Д. Г. Бучко. – Чернівці, 1992. – 305 с.
6. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М.: Наука, 1974. – 382 с.
7. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: навчальний посібник / В. О. Горпинич. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
8. Грінченко Б. Д. Словарь української мови / Б. Д. Грінченко. – Т. 1–4. – К., 1907–1909.
9. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – Т. 1–4. – М.: ГИИНС, 1955–1965.
10. Демчук М. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. / М. Демчук. – К., 1988. – 172 с.
11. Ковалик І. І. Словотвір імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення) / І. І. Ковалик // Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 216–224.
12. Морошкин М. Я. Славянский именовслов, или Собрание словянских личных имен в алфавитном порядке / М. Я. Морошкин. – Спб., 1867. – 219 с.
13. Пелих Г. Ф. Прізвища жителів села Концеби Саранського району на Одещині / Г. Ф. Пелих // Питання сучасної ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 134–137.
14. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К.: Наукова думка, 1966. – 214 с.
15. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / О. В. Тодійчук, Ф. П. Шевченко. – К.: Наукова думка, 1995. – 592 с.
16. Словник гідронімів України. – К.: Наукова думка, 1979. – 782 с.
17. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
18. Список дворян, внесенных в дворянскую родословную книгу Полтавской губернии. – Полтава: Изд. Полт. дворян. депутат. собр., 1898. – 120 с.
19. Указатель къ изданиямъ временной комиссії для разбора древнихъ актовъ, высочайше учрежденной при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторѣ (съ 1845 по 1877 годъ) / состав. И. П. Новицкій. – Т. I.–II. – К., 1878.
20. Царалунга І. Б. Українські топоніми на -ани (-яни): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / І. Б. Царалунга. – Львів, 2006. – 17 с.
21. Черняхівська Є. М. Словотворча структура топонімічних назв Львівщини / Є. М. Черняхівська // Питання українського мовознавства. – Кн. 4. – Львів, 1960. – С. 144–149.
22. Шульгач В. П. Ойконімія Волині: етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К.: Кий, 2001. – 189 с.
23. Kondratiyk M. Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczyzny / M. Kondratiyk. – Wrocław etc.: Wyd-wo PAN, 1974. – 304 s.
24. Stieber Z. Niektóre niezauważone typy słowiańskich nazw miejscowych / Z. Stieber // Sprawozdania z czynności posiedzeń Łódzkiego towarzystwa naukowego. – Łódź, 1947. – S. 27–38.
25. Taszycki W. Słowiańskie nazwy miejscowe / W. Taszycki // Rozprawy i studia polonistyczne. I. Onomastyka. – Wrocław; Kraków: Wyd-wo PAN, 1958. – S. 228–268.

Анотація

Гонца І. С. Відродинні найменування в ойконімії Черкащини.

У статті здійснено семантико-словотвірний аналіз відродинних назв поселень Черкащини; також встановлено, що ця модель ойконімів є виразно новою й насамперед характерною для адміністративно несамотійних поселень (хуторів, присілків і под.).

Ключові слова: *принципи номінації, відродинні назви поселень, антропоніми, апелятиви.*

Аннотация

Гонца И. С. Отродовые названия в ойконимии Черкасчины.

В статье проведен семантико-словообразовательный анализ отродовых названий поселений Черкасской области; также установлено, что эта модель ойконимов является определенно новой и прежде всего характерной для административно несамостоятельных поселений (хуторов, деревень и проч.).

Ключевые слова: принципы номинации, отродовые названия поселений, антропонимы, апеллятивы.

Summary

Gontsa I. S. Family names in oykonyms of Cherkasy region.

The article presents semantic-derivational analysis of family names in settlements of Cherkassy region; also determined that this model of oykonyms is definitely a new and especially characteristic of the non-self-administrative settlements (hamlets, and other similar names).

Key words: principles of nomination, family names of settlements, anthroponomy, out-apellative.

УДК 811.161.2:81'373.2

Горбач О. С.

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ПРИЙОМ ОНІМНОЇ ГРИ В НОМІНАЦІЇ ОСІБ У ТЕКСТАХ САТИРИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС „МІСТЕР І МІСІС Ю-КО В КРАЇНІ УКРІВ. Mr. & Ms. U-Ko IN COUNTRY UA”)

Одним із найпоширеніших принципів використання онімів у текстах сатиричного характеру є онімна гра.

Онімна гра як особливий різновид мовної гри розглядається в працях Т. О. Гридіної, Е. О. Кравченко, Н. В. Мудрової, Р. Ю. Шебалова та інших вчених.

Н. Мудрова онімну гру в художньому тесті розуміє як цілеспрямовану маніпуляцію різноманітними мовними засобами для створення таких „зсувів” у семантиці та структурі поетонімів, які „руйнують” ономастичні стереотипи і приводять до неочікуваних для читача, але запланованих автором змін в образній сфері як онімної одиниці, так і найближчого контексту [3, с. 1].

Р. Шебалов під ономастичної грою в художньому тексті розуміє специфічну форму лінгвокреативної діяльності, яка виражається в неканонічному оперуванні власними назвами (ВН) як лінгвістичним знаком (створення такого асоціативного контексту сприйняття ВН, в якому задіяні конотативні параметри його семантики, що актуалізують лінгвокреативні механізми діяльності читача по „відновленню” (дешифруванню) ідіостильових інтенцій автора [5, с. 7].

Дослідження різних авторських прийомів номінування осіб (зокрема онімної гри) у сатиричному літературному тексті дає можливість не тільки визначити лінгвістичні особливості в пропріальній лексиці твору одного письменника, а й простежити тенденції розвитку мови сатири як особливого жанру художньої літератури, що і зумовлює актуальність теми нашої розвідки.

Мета статті – проаналізувати принципи обігрування та моделювання власного імені в гомеричному романі-симфонії Марії Матіос „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr & Ms U-Ko in country UA” та дослідити специфіку вияву в цій грі авторського задуму.

Відповідно до мети поставлено такі завдання: схарактеризувати засоби реалізації мовної гри, описати феномен мовної гри як механізм створення сатиричного ефекту.